

Сұлтанмахмұт лирикасын тексеруде ғалым Б. Кенжебаев ақынды «әдебиеттің әр жанрында жазатын қабілетті, талантты ақын-жазушы, ғажап ақыл-ойшы» деп көрсете келе, оның шығармаларының бірімен-бірі тұтасып, астасып жатқан негізгі екі түрлі негізгі қасиетін атайды. Ол: алғашқысы, шығармаларының реалистігі, екіншісі-халықтығы. Ғалым ақын болмысындағы аталған екі негізгі қасиетіне кеңінен тоқталып, тереңдете талдайды. Қазақ қоғамындағы болып жатқан оқиғалардың шынайы, реалистік көрінісін ақын өз туындыларында боямасыз, дәл тауып суреттей білген деп тұжырады өз ойын ғалым. Яки халықтың арман-мақсаты, әдет-ғұрпы, ой-тілектері сол заманның даму сипатына орай ақын шығармаларында толық баян тапқан деген ұйғарымға келеді зерттеуші.

Б. Кенжебаев аңғаруынша Сұлтанмахмұттың лирикалық туындылары көбінесе ұзақ, көлемділігімен ерекшеленеді екен. Бұлай болуының екі түрлі себебін көрсетеді автор: Яки бірінші себебі ақынның лирикалық өлеңдерінің негізгі дені Сұлтанмахмұттың жас шағында әлі толық қалыптасып, жетіле қоймаған кезінде жазылған. «Сондықтан оның лирикалық өлеңдерінің бәрі бірдей бас-аяғы жинақы, жұп-жұмыр болып келе бермейді» [5, 238]. Зерттеуші пайымдаған екінші ерекшелік «ақында саяси лирика басым». Аталған лириканың атқаратын қызметі күрделі болуы себепті, заманның өзекті мәселесін қозғаған ақын «белгілі бір тарихи дәуірді, белгілі бір тап өкілдерінің мінез-құлқын, моралдық болмысын суреттейді». Әр түрлі характердің ішкі болмысын суреттеген ақын қоғам қабілетін көрсетемін деп отырып, өлең көлемінің мөлшерін ұзартып алғанын байқамай қалады деген тұжырымға келеді ғалым. Сұлтанмахмұт өлеңдерінің жаңа идеялы, терең мағынасы ақынның өзі айтқандай, оқушының жолына пайда, дертіне шипа беретін» ерекшелігін ғалым суреткердің өзіне тән әдеби стиліне, өзіне тән ақындық бір өзгешелігіне жатқызады.

С. Торайғыров лирикасының тілдік ерекшеліктерін айқындауда да ғалым Б. Кенжебаев біршама тыңғылықты еңбектенген. «Торайғыров шығармаларының тілі» (1955) зерттеу мақаласында ақын өмір сүрген заманның ағымына сай, саяси-әлеуметтік, қоғамдық қызметіне, салт-санасына байланысты кейіпкерлер әлемінің де өзіндік тілі, тілдік ортасы болғандығын баян етеді.

Б. Кенжебаев пайымынша, Сұлтанмахмұт шығармаларының өзіне тән тіл, стилдік ерекшеліктері мынадай екен:

а) Сұлтанмахмұт шығармаларында жай, қарапайым, дөрекі сөздер, ұрыс-керіс, қағыс-сөгіс сөздері көп ұшырайды.

ә) ақын шығармаларында жалыныш, жалбарыныш, күйініш, жиреніш сөздері, қайғы, шер, жүрек сезім сөздері қолданылады.

б) Сұлтанмахмұттың өлең, поэмаларында, лепті, әуезді сөздер, ұран, үндеу, одағай сөздер, жігер, қаһар сөздері, шешуі өзінен-өзі түсінікті сұраулы сөздер көп кездеседі. Оған мысал ретінде ғалым, ақынның «Екі махаббат, ей достық», «А, дүние. Берсе

қанат тәңірім маған», «Мен емес пе шалғы алып, шөбін шапқан?», «Мен емес пе ас қылған, малын сауған?» өлеңдерін келтіріп өтеді.

в) Торайғыровтың өлең-жырлары, поэмалары, көбінше кейіпкердің өз аузынан әңгіме, кеңес, шешендік сөз, сыр, зар, арман болып айтылады» [6, 242].

Сұлтанмахмұт ана тілінің сөздік қорын мейлінше мол пайдаланып қана қоймай, оны жаңа мағына, тың тенеулермен байытқанын, сонымен бірге сөздерге, сөз тіркестеріне соны мағына беріп үстемелегенін ғалым жан-жақты бажайлап, ақын туындыларынан нақты мысал-үлгілер келтіре баяндайды. С.Торайғыров шығармаларының тілін зерттей келе: «Басқа сөзбен айтқанда, Сұлтанмахмұт тілінен ақын шығармаларының екі қасиеті: реалистігі мен халықтығы айқын көрінеді» [6, 242] деген тұжырымға келеді.

С.Торайғыров шығармаларының тіліне тән өзіндік ерекшеліктерді топтап жинақтасақ, Б.Кенжебаев тексерісінде төмендегіше мәселелерді шешуге қол жеткізгендігін аңғарамыз.

1) Сұлтанмахмұт ауыспалы, астарлы мағына беру арқылы қырық шақты сөз, сөйлем құраған;

2) Ғалымның санауы бойынша ақын өз шығармаларында жүзге жуық мақал, мәтел, ксен, шешен өлең сөздер қолданыпты. Кей зерттеулер бойынша Абай өз шығармаларында тек елу шақты ғана мақал-мәтелді қолданғанын еске салған зерттеуші Сұлтанмахмұтты қазақтың бұрын-соңғы ақын-жазушыларын ішінде мақал-мәтелді ең көп қолданған жазушыға жатқызады.

Сұлтанмахмұттың өз шығармаларында мақал-мәтелдерді, шешен өлең-сөздерді қолдану төркінін Б.Кенжебаев үшке бөліп қарастырады. Олар:

а) қазақтың мақал-мәтелдері;

ә) Абайдың мақал-мәтелдері, мақал боп кеткен сөздері;

б) орыс әдебиетінен келген мысал, мақал сөздер;

Автордың жорамал-байқауынша Сұлтанмахмұт қазақ мақал-мәтелдерінің жетпістейін қолданған. Олардың бірқатарын өз қалпында қолданса, енді бірін «өзінше өңдеп, өткірлеп алған» дейді зерттеуші. Ал Абай үлгісін жетілдіруде ұлы ақыннан он бір-он екі мақал, мәтел сөз тіркестерін алыпты. Онда да кейбірін Абайдікі екенін айтып өзгертпей алса, енді бірін «Абай сөзінің ізімен, ықпалымен өзі шығарған десе де болады» дейді ғалым. Орыс әдебиетінен үйренуге келгенде алты-жеті сөз тіркесін атап көрсетеді. Олардың төртеуін Крыловтан деп көрсетсе екеуін Сократ пен Надсонның сөзі деген түйінге келеді.

3) Сұлтанмахмұт қазақтың әдеби тілінен өзге шағатай, татар, діни кітаптарынан араб, парсы сөздерін де едәуір пайдаланып, ұзын ырғасы алпыс сөз қолданған.

4) Сұлтанмахмұт өз шығармаларында орысша сөздерді көп қолданған дейді автор, нақтырақ айтқанда ақын орыс тілінен жүз отыз шақты сөз, атау алған. Ғалымның зер салып, есептеуінше жаңағы жүз отыз сөздің жиырма екі сөзі қазақ тіліне Сұл-

танмахмұттан бұрын енген Абай әкелген сөздер болса, қалған жүз сегіз сөз, атау қазақ тіліне С.Торайғыров шығармалары арқылы енген деген тұжырымға келеді Б.Кенжебаев.

5) Б.Кенжебаев байқаған және бір ерекшелік «орысша сөз, атауларды Сұлтанмахмұт шығармаларында өзінің алдындағы, тұсындағы қазақ ақын, жазушыларының бәрінен де көп қолданған».

С.Торайғыров ақындығына әр қырынан тереңдеп барған Б.Кенжебаев зерттеуінің түйініне ден қойсақ – «қазақтың өз тұсындағы ақын-жазушыларының, өзімен қатар шығып, үзегілес, қанаттас болған ақын-жазушыларының бәрінен басы озық, шоқтығы биік ақын».

Б.Кенжебаев XX ғ. басында өмір сүрген ақындар ішінен [6, 255] Бернияз Күлеев, Мақыш Қалтаев, Әкірам Ғалымов, Мұхамеджан Сералин, Ақмолла Мұхамедияров шығармашылықтарына арнайы тоқталып, әр жылдарда мақалалар жазып, олардың өлең-сөз өнеріндегі жаңалықтарын білуге талпыныс жасап отырған.

«Ақмолла ақын» (1941) атты мақаласында [7, 179] әкесі қазақ, шешесі башқұрт Ақмолланың қазақ, башқұрт, татар тілдерінде өлең жазып бауырлас халықтарға әбден мәлім ақын болғанын баян етеді. Жәдит ағымын берік ұстанған Ақмолланың қазақ арасындағы ескілікті, ру-ақсақалдық, бектік-феодалдық қоғам қалдықтарын сынап шығарған туындылары мен халықты ілім-білімге, оқу, өнер, ғылымға үндеген өлеңдерін талдап өтеді. Ақынның өз дәуіріндегі түрлі мінезді қоғам өкілдерінің теріс қылықтарын мінеп көрсеткен туындыларының түпкі мәнін ашуға, сонымен бірге дүниеқорлық, зорлық-зомбылық, арамдық, жауыздық істердер тыйылу, таза, тура жүру, әдепті, қайырымды болу [7, 182] сияқты үгітті ойдан тұратынына ғалым тыңғылықты зер салып өтеді.

Б.Кенжебаев Ақмолла ақынның табиғат құбылыстары мен жыл мезгілдеріне арналған «Көктем», «Жаз», «Күз», «Табиғат құбылыстары» сынды туындыларын аса жоғары бағалайды. Ақынның аталған өлеңдеріндегі табиғат көріністері мен өмірдің келісімді, жарасымды тұстары қоса өрілген деп бағалайды. Екі суретті қатар қоя отырып, «өз көзқарасына сай философиялық ой түйеді, саяси қорытынды жасайды» деп түйеді өз ойын ғалым. Өлең сөздің өрнегін көркемдік жағынан жетілдіруде де Ақмолланың өзі ойлап тапқан сөз сілемдерін: салыстыру, теңеу, шендістіру т.б. атап көрсетіп ақын өлеңдерінен үлгілер келтіреді. Сондай-ақ Ақмолла өлеңдеріндегі шешендік сөздердің, мақал-мәтел мен афоризмдердің «болаттан құйғандай шымыр шыққан сәттері мол» деп әділ басын бере келе ғалым ақынның «Маржани Мәрсиясы» таза қазақ тілінде емес. Түгел түсінікті емес. Ол көбінше ескі кітап

тілімен, діни сөздермен жазылған» [7, 184] деп шынайы ғылыми-әдеби көзқарас танытады.

Б.Кенжебаевтың «Бернияз Күлеев» (1982) атты зерттеу мақаласының көлемі шағын. Осы шағын дүниесінде ғалым Б.Күлеев ақындығының басты-басты белгілерін дәл тауып, атап көрсетеді. Зерттеуші Бернияз жайында айтылып жүрген ілгері-кейінді пікірлерді екі топқа бөледі де сол пайымдардың жұлгесімен өз ойын тарата әңгімелейді. Мәселен, бірінші пікірдегі Берниязға тағылған «ақын өлеңдері тым уайымшыл, өлім туралы, өмірдің өткіншілігі туралы көп толғайды, оқушысын оптимистік рухтан айырып, пессимизмге-тіршіліктен түңілуге әкеп тірейді» деген тұжырымды Б.Кенжебаев жоққа шығарады. «Мұндай келеңсіз ойдың айтылуына біздіңше, ең басты себеп-аталмыш шайырдың көңіл-күй лирикасына көбірек ден қойғандығы» [8, 256] дейді зерттеуші. Ақынның көңіл күй лирикасын жырлауға бейімділігін, таланты соған арналса, ол үшін осы айыптау жөн емес деген ой айтады. Өз заманының үнін таныта отырып, «сол өмірден жеріну мотиві жатуы мүмкін. Сондықтан ақынды күншіл-мұңшыл деп орынсыз кінәлау жараспайды» [8, 257] дейді ғалым. Сөйте отыра Бернияз өмірін орыстың лирик ақыны Сергей Есенинмен оның тағдыр-талайымен салыстыра әңгімелейді. С.Есенин мен Б.Күлеев тағдырындағы ұқсастықтарды саралай келе, олардың жырлары туралы: «ақылға ақыл қосып, сезімді тәрбиелеп, тебірендіріп, толғандырып, өмір сүруге, өмірді сүйеге баулитын туындылар» -деп тұжырады.

1. Кенжебаев Б. Абай. Еңбекші қазақ, №359, 360, 1925.

2. Кенжебаев Б. Абай – қазақ халқының ұлы ақыны (орыс-қазақ тілдерінде), Алматы. ҚМКӘБ, 1945.

3. Кенжебаев Б. Абай қазақ халқының реалистік әдебиетінің негізін салушы. Алматы. ҚМКӘБ, 1955.

4. Кенжебаев Б. Әдебиет белестері. Алматы. Жазушы, 1986. 400-б.

5. Бердібаев Р. Ұстаз, ғалым, азамат. Кітапта: Әдебиет белестері. Алматы: Жазушы, 1986. -400 б.

6. Кенжебаев Б. Торайғыров шығармаларының тілі. Кітапта: Әдебиет белестері. Алматы. Жазушы, 1986. 400-б.

7. Кенжебаев Б. Жалынды ақын. Кітапта: Әдебиет белестері. Алматы. Жазушы, 1986. 400-б.

8. Кенжебаев Б. Ақмолла ақын. Кітапта: Әдебиет белестері. Алматы: Жазушы, 1986. -400 б.

9. Кенжебаев Б. Бернияз Күлеев. Кітапта: Әдебиет белестері. Алматы: Жазушы, 1986. -400б.

Пристальное внимание к литературно-научному наследию одного из исследователей истории казахской лирики ученого Б. Кенжебаева, акцентирование роли писателя во вклад в отечественное литературоведение - цель данной статьи.

The object of this article is to attract the attention to the literary-scientific heritage of one of the investigators the Kazakh Lyrics history B. KENZHEBAEVA, accent the writer's role in making a valuable contribution to the national literary history.

3. Мүтеев

ПРОФЕССОР ТҰРСЫНБЕК КӘКІШҰЛЫ ЖӘНЕ
ҚАЗАҚ ӨЛЕҢІНІҢ ЭСТЕТИКАЛЫҚ МҰРАТЫ ЖӘНЕ ЗЕРТТЕЛУІ

«Қазақ әдебиеті сынының тарихы» оқулығының авторы, белгілі әдебиеттанушы ғалым, профессор Т. Кәкішұлының зерттеу еңбектерінде қарастырылған мәселенің бірі – ұлт өлең-сөзінің дамуы мен жетілуіндегі эстетикалық мұраттардың қалыптасу трихын айқындаудан басталады. Сын тарихын қазбалап, әріден тексеру үдерісінде Т. Кәкішев қазақ лирикасының өзіне ғана тән эстетикалық тәлімін әдебиеттанудың өзекті, зәру мәселелері қатарында зерттеп, қарастырады.

Жалпы қазақ поэзиясындағы, мейлі ол лирикалық шығарма болсын, мейлі ол эпикалық туынды болсын немесе екі жанрдың қосындысы лиро-эпос бола ма, әйтеуір ұлт өлеңінің табиғи жаратылысын, эстетикалық әсерін, халықтық сөз өнері есебіндегі құдіреті мен таным-тәрбиесін ғылыми тұрғыдан ұғындыруды эстет-ғалым Т. Кәкішұлы фольклорлық мұралардың көркемдік сипатынын бастайды. «Ата мұрасы, халық өнері әлі күнге дейін қазақ әдебиеттану ғылымында социологиялық және эстетикалық тұрғыдан көп зерттеле қойған жоқ» [1, 7] деген ғалым пікіріне толық қосылуға болады. Халықтың эстетикалық тамыры ауыз әдебиеті мұраларында жатқаны анық. Қазақтың қара өлеңі мен лирикалық жырларының өрімінде жатқан эстетикалық көзқарастарды тудырған халықтың сұлулық пен әдемілікке, тазалық пен пәктікке ұмтылысын, шынайы болмысын танытатын ерекше белгілерді ғалым Т.Кәкішұлы фольклорлық туындылардан сүзіп шығарады. Өлең боп туылып, кейіннен тұтас оқиғалы драмаға айналған «Қыз Жібек» жырындағы көш суретінде берілетін:

Бір қыз кетіп барады,
Шытырма көйлек етінде,
Нұр сәулелі бетінде,
Бұралып кетіп барады
Перінің қызы секілді.

- деп келетін сипаттауларды ғалым «көрік пен келбеттің, шынайы сұлулық пен табиғи әсемдіктің тамаша белгісіне» балайды. Эстетикалық әсері күшті, лирикалық әдеби жоғары бұл туындының халық танымының, халық қалауының қаншалықты көркемдік қуатқа ие екендігін Т.Кәкішұлы зерделеп зерттеген. Зерттеуші аңғаруында бұл лиро-эпосты Қыз Жібектің бейнесі сомдалмайды, алайда туынды авторының көркемдік тәсілді шебер игергені соншалық: «Осындай ажарлы көрініс пен шынайы әсемдіктің әр алуан құбылысын, түсіне білген оқушы енді өз қиялына өзі ерік беріп, Қыз Жібектің сұлулығын көңіл көзінен өткізеді». [1, 8]. Таза да шынайы лирикаға тән сезімге құрылған өлеңдік пішіндегі сөз бен ойдың шабысқан, түйіскен эстетикалық ләззатын Т.Кәкішұлы халық ауыз әдебиетінің өзге де эпикалық мұраларынан теріп

келтіреді, келтіре талдайды. Мәселен тек «Қыз Жібектен» ғана емес, сондай-ақ «Қобыландыдағы» Тайбурылдың шабысынан «Шырағым Бурыл, шу,- деді, (Құбылып Бурыл гуледі), адамның ғұмырлық жасын онға, он беске бөліп сипаттаған (термелеген) толғау-термелерден («Он бес жас құйын қуған желменен тең, Жиырма бес дауыл ұрған перімен тең»), эстетикалық эмоцияның туар жері-айтыстан («Көсілген көмекейің ақын емес, // суындай сөзің нәрсіз шалшық көлдің») деп келетін лирикалық шумақтардың өрімінен сыр суыртпақтаған зерттеуші халқымыздың эстетикалық таным-түсінігінің белгі-мөлшерін өлең-сөз шығармаларының әр түрінен, әр жанрынан іздеп, түгендейді.

Сынтанушы Т.Кәкішұлы өлең-сөз туындыларындағы лирикалық персонаж табиғатын тануды тек қана фольклорлық мұралардан іздеп қоймай қазақтың айтыстар тарихында есімдері мәшһүр «Біржан Сара» айтысынан бергі Сыр шайырлары: Шораяқтың Олсары, Ізтілеудің Тұрмағамбеті, Кете Жүсіп, Қаңлы Жүсіп, Таубай Жүсіп және басқа да импровизациялық өнер саңлақтарының жыр-өрнегінен де тауып, саралайды, мысалдар келтіре ой сабақтайды.

Сөз өнерінің қадыр-қасиетіндегі биік тұғырлы эстетикалық өлшемдерді Т.Кәкішев жартылай поэзиялық шығармалар деп танылған V-VIII ғ.мұралары Орхон-Енисей, Талас-Шу ескерткіштерінен де іздеп табады. Сонымен бірге қазақ әдебиетінің ежелгі дәуірінің (Ислам, Алтын Орда) поэзиялық шығармаларына қатысты эстетикалық сыни мұраттарға халық адалдығының, оның ойлау дағдыларының сенімді, нанымды көзқарастарын байқатады.

Проф. Т.Кәкішұлының қазақ лирикасының эстетикалық мұрат-бағдарын оның байқатудағы алымды ізденісі данышпан Абай поэзиясын тексерген зерттеуінде соны сипат тапқан. Абай ақындығының сан қырлы тұрпатынан таңдап, сұрыптап жүріп эстетикалық танымы мен қатаң талапқа құрылған қағидаларының тереңіне барлау жүргізген ғалым ұлы ақынның ұлы тенденциясын (өлең сөз өнері хақындағы): «Адамның жан жүрегін тербейтін, ұлан-ғайыр әдемілік пен сұлулық құндағына бөлейтін, сана-сезімді әлдилеп уататын Абай поэзиясы – ермек таба алмаған жарын көңілдің ызыңы емес, өз заманының кем-кетігін жетік білген, оны түзетейік деп әлек болған ұлы ойшылдың күрес құралы. Сондықтан да ол өлеңге де, үнге де, оны шығарушы өнерпаздарға да қатаң эстетикалық талаптар қойды» [1, 43] деп таратып, ашып көрсетеді. Абайдың эстетикалық, гумандық ойларын танытатын жыр-шумақтарынан үзінділер ала отырып, бүгінгі қоғамның біз өмір сүріп отырған дәуірдің ақындары қандай болуы керектігін Абай қалаған, Абай талап еткен өнер концепциясының баптарына салып

талдайды. Әсемдік әлеміне сөз патшасы арқылы енудің сара жолын салып берген Абайдың эстетикалық таным-қалауын Т.Кәкішұлы ақынның сыни ойларымен қоса алып қабыстыра талдайды. Ғалымның «Өнерді өнегелі іспен, әлеуметтік мәнмен, талапкер қою – Абайдың сыншылық ойының өрелі биігі» [1, 45] деп ой сабақтайды. Абай талғамының өзінен кейінгі ұлттық поэзияның өкілдеріне ой салар, бастама болып бағаланар, өнерде жол ашар сілтеме болғандығын ақын өлеңдерінің эстетикалық танымға құрылған шумақтарынан үзіділер алып, жан-жақты талдап, зерделей келе: «Сөйтіп Абайдың көркем сөзге қояр талап-талғамы қазақ әдебиетін өркендету жолындағы эстетикалық жаңа норма болып қалыптасты» [1, 46] дейді өз ойының түйінінде.

Кітаптың «Өтпелі дәуір поэзиясы» атанған проза, сын, жанрларының мәселелерімен бірге бөлімнің «қазақ совет поэзиясының өсу жолындағы кездескен қиындықтар» тақырыбындағы шолуында ұлт поэзиясының жүріп өткен жолындағы кездескен кедергілерді үшке бөліп көрсетеді. Бүгінгі азат ел ғылымының көзқарасымен қарағанда Т.Кәкішұлы көрсеткен қиындықтардың кеңестік идеология ағымының жетегінде жазылғанын аңғаруға болады. Байшыл-ұлтшылдық пен кедейшіл-кеңесшіл ұғымдарының қоғам дамуындағы антонимдік қарама-қайшылығы әдебиетте де қозғаушы жетекші роль атқарғанын ескерсек, ғалымның аталған зерттеулер шоғырының неге «өтпелі дәуір поэзиясы» деп атанғанын бірден түсінуге болатындай. Зерттеуші саяси идеологиялық мазмұнын былай қойып, таза әдеби, ғылыми пайымдарына көз жүгіртсек, Т.Кәкішұлының көркемдік шеберлікке қатысты пікірлерінің лирика дамуындағы қажеттілігі дәуірлік кезең шындығынан алыс кетпейді. «Творчестволық өркендеу барысында кемістіктер болмады деген пікірден аулақпыз», -дейді ғалым өткенге мойын бұра, сонда да: «Кейбір шығармаларда өмір материалын қорыта, жинақтай алмағандықтан, реализмнің орнына натурализмнің элементтері де кездескенін жасыруға болмайды» [2, 57]. Бұндай келіссіз көріністердің кездесуін әдебиеттің өсіп-жетілуіндегі «қиындықтардан туған кінәраттарға» жатқызады.

«Дәуір дидарының» «Саяси лириканың қазақ совет поэзиясындағы орны» атанған тараушасында негізінен жаңа мазмұнның пайда болуы, ескі форманың бірте-бірте жаңаға орын беруі, тың ізденістердің пайда болуы сияқты өлең-сөздің өзекті мәселелері қозғалады. «Жоқты тыңнан жасауды, тудыруды талап еткен» заманның жаңаға ұмтылысындағы негізгі ізденістерді ғалым тұжырымының дәйегіне салып, сұрыптап сөз етсек мынадай жетістіктерді көруге болады:

1) Поэзия дәстүрінде көбіне лирикалық сыңайда сюжетсіз жырланатын өмір шындығы, сондай-ақ, дидактикалық сазы қалың боп келетін қазақ поэзиясының түрлері бұрынғыдан гөрі жетіле, өркендей түсіп, көркемдік даму барысында үлкен эпикалық шынға қол сермеді, өлең техникасына ырғақ, ұйқас, ритм, мақам жағынан бірқыдыру жаңалықтар ене бастады» [2, 57].

2) Қазақ поэзиясының (*Ескерту: совет сөзін жазбай отырмыз, ол ұғым қоғамдық құрылыстық ресми атануы ретінде қазақ сөзінен кейін орын алып отыруы – сол дәуірдің заңды рәсімі болатын. –З.М.*) өркендеу жолына көз салған уақытта, ертеден қалыптасқан өлең өрнектерінің жаңа мазмұнымен, жаңа образды тенеулермен, соны ырғақпен, тың ақындық леппен толыса түскені байқалады.

3) Табиғат лирикасында пейзаждың көркі өзгеріп, адам қуанышын әсірелейтін, көңілін көтеретін көрікті де әсем бояулар көзге түссе, махаббат лирикаларында сүйіскен жастардың көзінен шаттық нұры жарқылдайтын болды.

4) Сюжетті өлеңдермен циклдар, салмақты ойды сабырмен жеткізетін балладаның алғашқы нышандары көріне бастады.

5) Халық өмірін жырлауды өзінің борышы деп таныған кеңес әдебиетінің өкілдерінде поэзияның басқа түрінен гөрі саяси лирика ерекше басым болды.

Міне, осы бес ерекшелікті сол кезең поэзиясының жетістігінің нақты дәлелі деп көрсетеді лирика тарихын зерттеуші Т.Кәкішұлы. Ғалым болжауынша ұзақ та күрделі даму жолынан өткен қазақ поэзиясының келешегінде пайдалы тұстары бар. Ол, біріншіден, өлең-сөздің тұрақты форманы иеленуінде жетекші түрі болуы мүмкін. Екіншіден, жаңа шығармашылық мүмкіндіктерді ашады. Үшіншіден, жаңа әдісті игеру, орнықтыру, көркемдік шеберлікке жетілдіре түсу үдерісінде мұрындық болмақ.

«Өтпелі дәуір поэзиясының» (1960) үшінші бөлімі «Қазақ (совет) поэзиясы қалыптасуының шешуші факторлары» аталып, мұнда ұлт поэзиясының аяғынан тік тұрып, қаз басуын ғалым ХХ ғасырдың 20-жылдарының аяқ шеніне дейін созылды деп есептейді. Ал, ол тұрақты даму үдерісіне түскен өскелең жанрдың негізгі шешуші рөлге ие қалыптастырушы тұлғалары, көшбасшылары ретінде үш ақынды, олардың жаңашыл, бастамаларын үлгі етеді. Олар: С.Сейфуллин, Б.Майлин және С.Мұқанов. Сәкен поэзиясы арқылы өршіл романтикалық кеңестік заман бейнесі «шебер мүсінделгенін» алға тартса, сюжетті, шағын өлеңдерімен Бейімбетті дәріптейді, шын мәніндегі көркем образдардың жасалуында Сәбиттің шегіне ешкімді жеткізбейді зерттеуші Т.Кәкішұлы. Өз тұжырымына еш күмәнсіз автор: «Творчестволық осы үш процесс қазақ поэзиясының аз жыл ішіндегі табыстарын да, өлең өрнектеріне сыздықтап енген жаңалықтары да, жанрлық түрлердің көбеюін де, көркемдік шеберлікке жету жолындағы ізденістерді де қамтиды» [2, 62] деп бір-ақ кеседі. «Халықтық және профессионалдық поэзияның творчестволық бірлігі жайында» делінген тараушада аталған екі (халықтық және кәсіптік) поэзияның шығармашылық байланысын қарастырады. Ғалым екі салалық арнаға бөлінгенімен өркендеу, өсу жолының барысында ескі мен жаңаны байланыстыруда «бір арнаға құюы осы әдебиеттің ерекшелігінен саналады» деп бағалайды. Жазба әдебиеттің көркемдік қасиетін күшейтуде халықтық дәстүрдің, әсіресе фольклорлық мұралардың әдіс-тәсілдеріне қаныққан халықтық поэзияның жетек-